

Fiat lux

**ПРОБЛЕМАТИКА СТВОРЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ В
УКРАЇНІ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ.....	6
1.1 Правові передумови та ефективність нині існуючої судової системи щодо розгляду справ про корупцію серед високопосадовців.....	6
1.2 Проблема конституційності спеціалізованого антикорупційного суду.....	9
1.3 Закордонний досвід створення антикорупційних судів.....	11
РОЗДІЛ II. ЮРИСДИКЦІЯ, СТРУКТУРА, ТА СИСТЕМА АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ	15
2.1 Аналіз підходів до визначення юрисдикції, структури та системи антикорупційних судів.....	15
2.2 Характеристика Проекту Закону «Про Вищий антикорупційний суд».....	17
ВИСНОВКИ.....	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	23
АНОТАЦІЯ.....	26

ВСТУП

Проблематика створення антикорупційних судів в Україні є важливою темою судоустрою та важливим елементом суспільно-політичного дискурсу в Україні, що обумовлено запитом в суспільстві до посилення боротьби з корупцією, а особливо її проявів серед найвищих посадових осіб держави, та пов'язано з неефективністю, розбалансованістю існуючої судової системи, її нестабільністю, значним політичним тиском на судову владу з боку законодавчої та виконавчої влад, надмірною завантаженістю суддів, кадровим голодом серед суддівського корпусу.

Обрана тема конкурсної роботи є надзвичайно **актуальною**, адже для України всеохоплююча боротьба з корупцією та створення інституційно сильних та незалежних антикорупційних органів, в тому числі і окремого антикорупційного суду, з достатніми повноваженнями та інструментами для викорінення корупційних проявів серед осіб, які визначають політику держави, є ключем до подолання соціально-економічної кризи, забезпечення конкурентоздатності вітчизняної економіки, відновлення довіри суспільства до влади та повноцінної захищеності прав, свобод та законних інтересів всіх громадян.

У науковій літературі наведеній проблемі практично не приділяється уваги. Так А. Слюсар у статті «Антикорупційний суд в Україні: передумови утворення та гарантії ефективності» зазначає, що створення спеціалізованого судового органу у випадку корумпованості та залежності системи суддів загальної юрисдикції дозволяє застосувати більш ефективні процедури відбору та сформувати штат чесних та незалежних суддів [15]. В свою чергу Анна Осадча в статті «Вищий антикорупційний суд: варто чи ні?» вказує на те, що досить низький рівень довіри суспільства щодо об'єктивності, неупередженості та законності їхніх рішень є однією з підстав до створення окремого спеціалізованого суду [9]. І. Ліщишин в публікації «Щодо необхідності

створення Вищого антикорупційного суду», зазначає, що Вищий антикорупційний суд може стати фундаментом для активізації антикорупційної боротьби в державі, проте для його створення необхідна політична воля вищого керівництва держави [8]. Незважаючи на наведені вище роботи, більшість аспектів створення антикорупційних судів в Україні є недостатньо вивченими у вітчизняній та іноземній науковій літературі, що обумовило вибір теми конкурсної роботи.

Основною метою конкурсної роботи є визначення необхідності та конституційності створення антикорупційних судів в Україні, а також аналіз законодавчих пропозицій щодо структури таких судів, порядку відбору до них суддів, визначення їх компетенції та підготовка відповідних рекомендацій.

Для досягнення цієї мети автором були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати нормативно-правові акти, законодавчі ініціативи, рекомендації міжнародних партнерів України які передбачають створення антикорупційних судів;
- розглянути досвід створення подібних судів в інших країнах, виділити основні тенденції та позитивні аспекти, які можуть бути використані в Україні;
- дослідити ефективність нині існуючої судової системи щодо розгляду справ про корупційні правопорушення серед найвищих посадових осіб держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері здійснення ефективного та відповідального правосуддя в Україні.

Предметом дослідження є відносини, які складаються внаслідок створення та функціонування спеціалізованого суду щодо розгляду справ про корупційні правопорушення серед найвищих посадових осіб держави.

Методи дослідження: логічний, історичний, статистичний, порівняльно-правового аналізу, всебічності.

Джерельну базу дослідження складають: Конституція України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів», Проект Закону «Про Вищий антикорупційний суд».

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правової бази щодо створення антикорупційних судів в Україні, підвищення їх ефективності та пришвидшення втілення.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

1.1 Правові передумови та ефективність нині існуючої судової системи щодо розгляду справ про корупцію серед високопосадовців

Марно заперечувати той факт, що в Україні наразі доволі поширеною проблемою є корупція. Підтверджують це і світові рейтинги. Так, в Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2016 рік Україна отримала лише 29 балів зі 100 можливих, що ставить нашу державу лише на 131 місце зі 176 країн, що потрапили в рейтинг [6]. А за результатами дослідження, проведеного аудиторською компанією Ernst & Young, Україна опинилась на першому місці за рівнем корупції серед 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки. Опитування проводилось серед представників українських компаній і 88% респондентів підтвердили, що корупція широко поширена у діловій практиці України [4]. Така невтішна статистика свідчить про несприйняття суспільством зусиль нині існуючої правоохоронної системи щодо боротьби з корупцією, що вилилось у створення нових, багато в чому незалежних від існуючої системи правоохоронних органів, інституцій, що спеціалізуються на боротьбі з корупційними проявами, – Національного антикорупційного бюро (далі – НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), як відокремленого структурного підрозділу у складі Генеральної прокуратури та Національного агентства з питань запобігання корупції. Більше того, нова редакція Закону України «Про судоустрій та статус суддів» передбачає створення Вищого антикорупційного суду, що повинен здійснювати правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом [14].

Створення нового антикорупційного суду зокрема пояснюється і тим, чільні місця в рейтингах недовіри суспільства в Україні традиційно займають суди. Так за дослідженням міжнародної організації Transparency International

«Барометр Світової Корупції», що присвячене вимірюванню впливу корупції на життя громадян у різних країнах світу та проводилося в Україні в 2016 році, 61% українців найкорумпованішими назвали суддів. Лідером рейтингу стали державні службовці, яких корумпованими визнали 65% респондентів. В той же час 38% громадян визнали, що протягом останнього року давали хабарі, а 16% вважають за непотрібне повідомляти про корупцію, адже впевнені, що це нічого не змінить [7]. Такі результати свідчать зокрема про те, що неважливо від того наскільки справедливим, чи законним є рішення судді у справі про корупцію, через недовіру до суду в очах суспільства воно не набуде легітимності, більше того значна частина громадян взагалі не вірить у здатність нинішньої правоохоронної системи, в тому числі і судової, вжити будь-які заходи щодо боротьби з корупцією.

Показовим також є дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені мені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 16 по 20 грудня 2016 року. Відповідно до нього суди зайняли «почесне» третє місце у рейтингу недовіри серед українців, їм не довіряють 72% респондентів [16]. Звісно існує багато причин до такої недовіри: починаючи від негативного образу суду в засобах масової інформації, закінчуючи численними корупційними скандалами, в яких тою, чи іншою мірою були задіяні представники суддівського корпусу, але факт залишається фактом – необхідної складової для якісного здійснення правосуддя – довіри до законності та справедливості судового рішення, в Україні немає. В свою чергу, створення нового, інституційно незалежного суду, з новими доброчесними суддями з бездоганною репутацією дозволить отримати новий кредит довіри від суспільства та розпочати поступове очищення від корупції всіх гілок влади, в якому ключову роль відіграватиме новостворений спеціалізований антикорупційний суд.

Проте не тільки в недовірі справа, а й в реальній наднизькій ефективності існуючої правоохоронної системи загалом та судової зокрема щодо

притягнення до кримінальної відповідальності посадовців за корупційними статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України). Яскраво це ілюструє дослідження проекту «Наші гроші», під час якого було проаналізовано 819 вироків по статтям 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (зловживання впливом) КК України. До аналізу були взяті вироки судів першої інстанції у період 1 липня 2015 – 30 червня 2016 р. Так за цей час по вказаним статтям було засуджено лише три високопосадовці категорії «А», а з категорії «Б» вироки винесено лише 156 особам. Найбільша кількість вироків стосувалась отримання неправомірної вигоди. Так, за рік за одержання хабарів було засуджено 361 особу, проте більшість, 63% рішень, по статтях 268, 369, 369-2 КК України стосувались неправомірної вигоди розміром до 10 тисяч гривень і лише 18 вироків – хабарів на суму понад 100 тисяч гривень, відповідно і тяжкість покарань за такими výroками невелика – у третині випадків штрафи, більшість з яких – до 20 тисяч гривень [13]. Це в свою чергу свідчить про те, що в реальній боротьби з корупцією, а тим паче з топ-корупцією, де розміри неправомірної вигоди можуть досягати десятків мільйонів гривень, в Україні не відбувається.

Безпосередньо ефективності судової системи стосується статистика, подана НАБУ. Так, за даними бюро, станом на 31.10.2017 року з 97 кримінальних проваджень, обвинувальний акт по яким скеровано САП до суду, у 34 ще навіть не розпочався розгляд і лише в 24 провадженнях винесено рішення суду. В той же час планується, що саме антикорупційні суди здійснюватимуть правосуддя у справах, підслідних НАБУ. Причини «затягування» судового розгляду різняться від неможливості сформувати колегію суддів та зайнятості суддів до неявки учасників процесу [5]. Створення

нового, спеціалізованого суду, дозволить зменшити навантаження на суддів, підвищити професійну спеціалізацію суддів і як наслідок пришвидшити розгляд справ про корупцію вищих посадових осіб держави.

Отже, можна зробити висновок про тотальну недовіру суспільства до існуючої судової системи, що підриває авторитет винесених судом у справах про корупцію рішень та не надає їм легітимності. Більше того, в Україні практично не притягаються до кримінальної відповідальності так звані «топ-корупціонери», особи, що займають найвідповідальніші посади в державі, зокрема державні службовці категорій «А» та «Б», та не виносяться вироки у справах із значними сумами неправомірної вигоди (більше 10 тисяч гривень). В той же час, розгляд справ, підслідних НАБУ затягується. Ці факти підтверджують необхідність змін в існуючій судовій системі, в особливості створення нового, спеціалізованого антикорупційного суду, який би зміг отримати значний кредит довіри суспільства та за рахунок меншого навантаження на суддів, їх більшої спеціалізації та незалежності, активізувати та очолити боротьбу з корупцією в Україні.

1.2 Проблема конституційності спеціалізованого антикорупційного суду

Противники новації зазначають, що створення нових судових органів та їх обслуговування потребуватиме значних бюджетних і часових витрат, а незначна кількість справ, підслідних НАБУ робить недоречним створення окремих судів [15]. Проте найбільшою проблемою створення суду є його можлива неконституційність.

Вперше на це звернув увагу Верховний Суд України у своєму висновку на тоді ще проект Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де він вказує на те, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається, а

Вищий антикорупційний суд є вищим судом й судом першої інстанції, що створює підвалини для створення особливих судів з виключними повноваженнями щодо розгляду справ антикорупційних справ. Натомість була запропонована спеціалізація суддів з розгляду справ щодо антикорупційних справ [2].

Вихід із цієї ситуації був запропонований у Висновку Венеціанської комісії щодо законопроектів «Про Антикорупційний суд» та «Про судоустрій і статус суддів" (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень)». У в ньому зокрема Комісія вказує, що межу між поняттями «спеціального, надзвичайного суду (special and extraordinary court) та спеціалізованого (specialised) надзвичайно важко визначити, проте варто звернути увагу на наступні позиції за якими Вищий антикорупційний суд, відповідно до законопроекту «Про антикорупційний суд» не може бути визнаний як неконституційний [п. 22, 17].

По-перше, суду підсудні не одне конкретне, або обмежена кількість схожих конкретних правопорушень, натомість його компетенція охарактеризована загальним і абстрактно визначеним переліком злочинів. Такий критерій був зокрема прийнятий Конституційним судом Німеччини в рішенні про конституційність створення судів доброчесності адвокатів (German Courts of honour for attorneys), так останні були визнані саме спеціалізованими. Також нещодавно у своєму Висновку Венеціанська комісія схвалила створення в Албанії у складі Вищого суду Албанії Спеціалізованої кваліфікаційної палати (Specialised Qualification Chamber) з юрисдикцією щодо процедури перевірки судової системи. Така палата була визнана саме спеціалізованою, адже не створена щодо одного конкретного випадку та працюватиме протягом всього процесу перевірки [п. 23, 17].

Також, антикорупційний суд не має юрисдикції щодо всіх злочинів, скоєних певною групою посадовців, натомість, в його компетенцію будуть входити лише справи, підслідні НАБУ, тому суд буде спеціалізований лише на

визначеному переліку злочинів, які пов'язані із здійсненням функцій публічного управління і під, які, що логічно, підпадатиме обмежена категорія осіб, наділених функціями управління [п. 24, 17].

Важливо відмітити, що суд не матиме жодних надзвичайних повноважень, чи окремих процедур розгляду кримінальних проваджень. Проте, оскільки антикорупційному суду буду підслідні корупційні злочини суддів, то, на думку Комісії, видається цілком зрозумілим запровадження винятків щодо процедури відбору і призначення антикорупційних суддів, проте вони не мають відходити більше, ніж це необхідно, від загальної процедури відбору і призначення суддів. Більше того, стаття 127 Конституції України передбачає можливість встановлення особливих вимог до суддів спеціалізованих судів, тим не менш, аби прибрати всі сумніви щодо можливої неконституційності антикорупційного суду, зайві винятки щодо процедури відбору суддів та їх призначення, на думку Комісії, варто усунути [п. 33, 17].

Отже, головною перешкодою до створення антикорупційного суду є його можлива неконституційність відповідно до статті 125 Конституції України, проте, врахування рекомендацій Венеціанської комісії до законопроекту «Про антикорупційний суд», щодо зокрема юрисдикції суду та порядку відбору суддів дозволить уникнути цієї проблеми та визначити суд саме як спеціалізований щодо розгляду певної категорії справ.

1.3 Закордонний досвід створення антикорупційних судів

Ідея створення спеціалізованих антикорупційних судів у світі далеко не нова і реалізована в тій, чи іншій мірі в багатьох країнах. Такі суди, зокрема існують у Філіппінах, Хорватії, Болгарії, Мексиці, Пакистані тощо [15].

Серед мотивів створення таких судів виділяють наступні: запобігання тиску злочинних організацій, шантажу та підкупу ними суддів загальної юрисдикції (Словаччина), краща підготовленість суддівського корпусу для

вирішення найбільш складних і соціально-важливих справ (Хорватія), зменшення навантаження на суддів, застосування новітніх методів до організації роботи та забезпечення документообігу тощо [15].

Однією з головних проблем, з якою стикались країни під час створення спеціалізованого антикорупційного суду – це фактичне запровадження паралельних судових систем, коли одні й ті самі категорії справ можуть розглядатись як судами загальної юрисдикції, так і спеціалізованими. Ця проблема вирішувалась по-різному, що призвело до формування кількох моделей організації антикорупційних судів. Загалом можна виділити наступні моделі:

1. Модель окремих спеціалізованих суддів, що передбачає замість створення окремих спеціалізованих судів, спеціалізацію суддів, які призначаються або визначаються антикорупційними суддями у судах загальної юрисдикції [15]. Ця модель була застосована у Бангладеш та Кенії.

2. Модель судів першої інстанції, за якою спеціалізований антикорупційний суд користується виключною юрисдикцією стосовно справ про корупційні правопорушення з можливістю апеляційного оскарження його рішень до верховного суду [15]. Ця модель, в якій антикорупційний суд є фактично судом першої інстанції з визначеним переліком підсудних справ була запроваджена у Словаччині, Хорватії та Пакистані.

3. Модель гібридних судів, яка передбачає, що антикорупційний суд може виступати судом першої інстанції для деяких корупційних справ, а також виступає апеляційною інстанцією для інших для інших справ, які розглядаються у судах загальної юрисдикції [15]. Ця модель була застосована у Філіппінах.

4. Модель паралельних судів, за якої система антикорупційних судів включає як суди першої інстанції, так і суди апеляційної інстанції. Ця модель набула поширення в Болгарії, Індонезії та Малайзії [15].

Стосовно порядку відбору суддів в такі суди, то зазвичай судді спеціалізованого антикорупційного суду мають такий самий статус та проходять ті самі процедури відбору, що й судді загальної юрисдикції. Проте в багатьох країнах застосовують спеціальні вимоги щодо кваліфікації або практичного досвіду претендентів на посаду антикорупційного судді [15].

Щодо юрисдикції антикорупційних судів, то більшість з них розглядають справи про корупційні та пов'язані з ними злочини. Проте, в Хорватії, наприклад, антикорупційні суди, окрім високопосадової корупції, розглядають ще й справи про організовану злочинність. Такий підхід реалізований і в Болгарії. В Камеруні підсудність антикорупційного суду визначається за тяжкістю злочинів, а не за категоріями, тому спеціалізований суд в цій країні розглядає лише справи про заволодіння майном у особливо великих розмірах, справи про аналогічні злочини з меншими сумами збитків розглядаються судами загальної юрисдикції [15].

Загалом можна зробити висновок про значне поширення практики створення окремих спеціалізованих антикорупційних судів в країнах, де особливо гостро постає проблема високопосадової корупції. Різняться підходи щодо порядку наповнення такого суду суддями та його юрисдикції. На нашу думку, для України найбільш прийнятною буде модель за якою антикорупційний суд буде судом першої інстанції з виключною компетенцією у справах про корупцію. Це дозволить уникнути конкуренції із судами загальної юрисдикції та разом із впровадженням особливих кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду антикорупційного судді – отримати ефективну і якісну роботу такого суду.

Таким чином, щодо історико-правових передумов до створення окремого антикорупційного суду можна зробити наступний висновок. Існуюча судова система не здатна повноцінно забезпечити якісну боротьбу з корупцією в Україні та швидкий розгляд корупційних справ, більше того існуючі суди не користуються довірою суспільства. Рішенням цієї проблеми може бути

створення спеціалізованого антикорупційного суду з вдосконаленим механізмом відбору суддів, що був би судом першої інстанції з виключною компетенцією щодо справ, підслідних НАБУ та незалежністю від зовнішнього впливу. Така модель дозволить уникнути недоліку подвійних юрисдикцій. Проблема можливої неконституційності створення такого суду вирішується шляхом врахування рекомендацій Венеціанської комісії. Більше того такі суди існують в багатьох країнах світу, що стикнулися з проблемою високопосадової корупції, що дає можливість нашій державі, враховуючи закордонний досвід, створити сильний, доброчесний, незалежний та професійний судовий орган.

РОЗДІЛ II. ЮРИСДИКЦІЯ, СТРУКТУРА, ТА СИСТЕМА АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ

2.1 Аналіз підходів до визначення юрисдикції, структури та системи антикорупційних судів

Стосовно структури антикорупційних судів до недавнього часу існувало дві різні позиції. Відповідно до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень)» планувалось встановити в загальних місцевих та апеляційних судах обов'язкову спеціалізацію суддів що розгляду корупційних правопорушень у кількості не менше 3 суддів – в місцевих, не менше 5 – в апеляційних судах, а у Верховному Суді передбачити створення окремої палати Касаційного кримінального суду для здійснення правосуддя у таких категоріях проваджень. В місцевих судах спеціалізовані судді повинні обиратись шляхом конкурсного відбору з підвищеним рівнем вимог до кандидатів а в апеляційному суді шляхом визначення з найбільш досвідчених суддів зборами суддів [12].

Проте вказана ініціатива отримала негативний висновок Венеціанської комісії, де зазначалось, що такий підхід суперечить як українському законодавству так і міжнародним зобов'язанням України, відбір спеціалізованих суддів не висуває жодних додаткових вимог до таких суддів і не встановлює прозорих правил, а введення такої кількості суддів стане викликом для української судової системи через і так існуючий кадровий дефіцит. Згодом цей законопроект був відкликаний суб'єктом законодавчої ініціативи [1].

Інша позиція стосовно моделі існування антикорупційних судів, виражена в проекті Закону України «Про антикорупційні суди». Відповідно до нього систему таких судів складають: Вищий антикорупційний суд, як суд першої

інстанції, та Антикорупційна палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду України, яка здійснює перегляд вироків та ухвал суду першої інстанції, якими було закінчено розгляд справи по суті. Перегляд інших ухвал здійснює апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Вищий антикорупційний суд здійснює кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, досудове розслідування якого проводилося НАБУ або його територіальним управлінням. Для того, аби розпочати дисциплінарну справу стосовно судді антикорупційних судів необхідна згода зборів суддів Вищого антикорупційного суду або Антикорупційної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду відповідно. Формується суддівський корпус антикорупційних судів конкурсною комісією, до якої входять: 3 особи, яких призначає Президент України; 3 особи, яких обирає Верховна Рада України; 3 особи, яких призначає Міністр юстиції України. Також встановлюються особливі вимоги до антикорупційного судді та вищий, порівняно з іншими суддями посадовий оклад [10].

Цей законопроект отримав в цілому позитивний висновок Венеціанської комісії, частина якого щодо конституційності створення такого суду досліджувалась вище. Проте серед іншого Комісія вказує і на ряд недоліків законодавчої ініціативи, а саме: запровадження адміністративної самостійності Антикорупційної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду; залучення політичних інституцій (Верховна Рада України, Президент, Міністр юстиції) до порядку відбору антикорупційних суддів через призначення ними членів конкурсної комісії, що здійснюватиме відбір; наявність в антикорупційних судів окремого суддівського самоврядування тощо. Так само Венеціанська комісія просить переглянути запропоновану законопроектом систему притягнення суддів до відповідальності, а також інші деталі, здатні створити враження, що Антикорупційний суд стає елітним органом судочинства в Україні. В завершенні висновку Комісія рекомендує законопроект «Про антикорупційні суди» відкликати та подати від імені

Президента України новий, що базуватиметься на принципах запропонованих попереднім законопроектом та враховуватиме рекомендації Комісії [17].

Загалом можна зробити висновок про недосконалість як проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень)» так і законопроекту «Про антикорупційні суди», що призвело в результаті до їх відкликання. Проте саме на основі останнього проекту видається можливим підготувати новий законопроект, який, враховуючи рекомендації Венеціанської комісії, зможе гарантувати створення незалежного та ефективного антикорупційного суду.

2.2 Характеристика Проекту Закону «Про Вищий антикорупційний суд»

Такою законодавчою ініціативою мав би стати проект Закону «Про Вищий антикорупційний суд», внесений до Верховної Ради Президентом України після відкликання законопроекту «Про антикорупційні суди».

Президентський проект закону серед іншого пропонує створення спеціалізованого Вищого антикорупційного суду як суду першої інстанції, юрисдикція якого поширюється не на всі правопорушення, підслідні НАБУ, проте охоплює низку злочинів, підслідних Національній поліції України та Державному бюро розслідувань [3]. Це в свою чергу йде в розріз з рекомендаціями Венеціанської комісії, в яких чітко передбачається, що до компетенції антикорупційного суду входять виключно злочини, підслідні НАБУ.

Судом апеляційної інстанції стосовно судових рішень Вищого антикорупційного суду є Апеляційна палата цього суду [11].

Законопроектом не визначається точна кількість суддів, все буде залежати від кількості коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання цього суду [ст. 5, 11]. Це свою чергу надає парламенту та Президенту важіль тиску на суд, шляхом зменшення видатків на нього і як наслідок зменшення кількості суддів, що призведе до відсутності очікуваного результату від впровадження такого суду.

Стосовно порядку заняття посади суддів Вищого антикорупційного суду, то кандидат, окрім стажу роботи на посаді судді/адвоката, наукової діяльності повинен мати значний досвід здійснення у міжнародних міжурядових організаціях чи міжнародних судових установах за кордоном професійної діяльності у сфері права з питань протидії та боротьби із корупцією, володіти знаннями та практичними навичками застосування сучасних міжнародних антикорупційних стандартів і найкращих світових практик у сфері протидії та боротьби із корупцією, практики Європейського суду з прав людини. Деякі експертні організації, на кшталт Transparency International, вважають, що такі вимоги є надвисокими, а осіб, які відповідають ним – надзвичайно мало [3]. Це в свою чергу дозволить затягнути процес відбору суддів.

Стосовно конкурсу на зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду, то його проводитимуть вже існуючі органи - Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККС) та Вища рада правосуддя. На заміну Громадської ради доброчесності, яка брала участь у доборі суддів у Верховний Суд, передбачається створення Громадської ради міжнародних експертів, яка є допоміжним органом ВККС та надає висновки про невідповідність кандидата на посаду судді встановлених законом критеріям. Членами Громадської ради можуть бути призначені особи, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, мають досвід роботи не менше ніж п'ять років із впровадження за кордоном чи в міжнародних організаціях сучасних міжнародних антикорупційних стандартів і найкращих світових практик у сфері протидії та боротьби із корупцією [ст. 9, 11].

Проте, рішення Громадської ради ВККС може подолати вотумом в 11 голосів. Ця позиція також йде в розріз з рекомендаціями Венеціанської комісії, в яких вказується на те, міжнародним організаціям та донорам має бути надана вирішальна роль в процесі добору суддів, адже це надасть додатковий кредит довіри суспільства до процесу відбору та гарантуватиме його прозорість та неупередженість. Ця практика не є новою для України і вже застосовувалась під час відбору директора НАБУ та голови САП [17]. Більше того, враховуючи специфічну ситуацію в Україні, коли навіть представники громадянського суспільства відчують на себе тиск, вирішальна роль міжнародних організацій може стати єдиною можливістю не допустити недоброчесних кандидатів у Вищий антикорупційний суд.

Також законопроектом передбачаються гарантії безпеки антикорупційним суддям, зокрема оснащення житла судді охоронною сигналізацією та кнопками тривожної сигналізації, та посилений моніторинг доброчесності судді, відповідність рівня його життя отриманим доходам тощо.

Отже, із своєю головною місією – вдосконалити проект закону «Про антикорупційні суди», шляхом врахування пропозицій Венеціанської комісії, законопроект «Про Вищий антикорупційний суд» не впорався. Шляхом грубого ігнорування висновків Комісії, законопроект нівелює вплив міжнародних експертів на процес добору суддів, встановлює надзорські вимоги до кандидата на посаду антикорупційного судді та розмиває юрисдикцію такого суду. Це в свою чергу ставить під сумнів бажання Президента України до створення спеціалізованого антикорупційного суду.

Аналізуючи запропоновані законодавцями та Президентом України варіанти юрисдикції, структури та системи антикорупційних судів можна дійти до висновку, що найоптимальнішим варіантом для України буде створення Вищого спеціалізованого антикорупційного суду як суду першої інстанції, який розглядатиме справи про злочини, підслідні НАБУ. До порядку відбору суддів, що має проводити на загальних засадах та вже існуючими інституціями, варто

підключити міжнародних експертів, які повинні мати змогу заблокувати призначення недоброчесного на їх погляд кандидата. До кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду мають бути встановлені додаткові кваліфікаційні вимоги, під які підпадатиме достатня для проведення конкурсу кількість осіб. Повноваження суду апеляційної інстанції щодо рішень, винесених Вищим антикорупційним судом може здійснювати окрема палата в складі Касаційного кримінального суду Верховного суду.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проблематику створення антикорупційних судів в Україні, варто спершу зупинитись на необхідності створення такого суду та його конституційності. На нашу думку, за результатами дослідження, відповідь очевидна – створення такого суду Україні просто необхідне. Низька ефективність нині існуючої правоохоронної системи загалом та судової зокрема, відсутність довіри суспільства до інституцій, що мають боротись з корупцією, а особливо до судів, що підкріплено статистичними даними, зайвий раз підтверджує наші слова. Проблемі можливої неконституційності створення такого суду можна запобігти, врахувавши рекомендації Венеціанської комісії, які дозволять сформувати саме спеціалізований, а в ніякому разі не спеціальний, чи надзвичайний суд, створення яких прямо заборонено Конституцією.

Практика щодо створення спеціалізованих антикорупційних судів в країнах із, у більшості випадків, надзвичайно високим рівнем корупції є доволі поширеною в світі. Це дає змогу Україні врахувати зарубіжний досвід та уникнути можливих помилок при створенні такого суду, зокрема фактичного запровадження паралельних судових систем, коли одні й ті самі категорії справ можуть розглядатись як судами загальної юрисдикції, так і спеціалізованими. Запровадження моделі, за якою антикорупційний суд буде судом першої інстанції з виключною компетенцією у справах про корупцію дозволить уникнути конкуренції із судами загальної юрисдикції.

Стосовно юрисдикції, структури та системи антикорупційних судів, то після аналізу законодавчих ініціатив щодо створення таких судів, рекомендацій Венеціанської комісії, на наш погляд, найоптимальнішим варіантом для України буде створення Вищого спеціалізованого антикорупційного суду як суду першої інстанції, який розглядатиме справи про злочини, підслідні НАБУ. Повноваження суду апеляційної інстанції щодо рішень, винесених Вищим

антикорупційним судом може здійснювати окрема палата в складі Касаційного кримінального суду Верховного суду. В той же час варто запобігти впровадженню окремих органів суддівського самоврядування в таких судах, залучення політичних інституцій до процесу відбору суддів, порушення принципів єдності судової системи та статусу суддів.

Неприйнятним є варіант антикорупційного суду, запропонований Президентом України в проекті Закону «Про Вищий антикорупційний суд». Шляхом грубого ігнорування висновків Венеціанської комісії, думок громадського та експертного середовищ, цей законопроект нівелює вплив міжнародних експертів на процес добору суддів, встановлює надзорські вимоги до кандидата на посаду антикорупційного судді та розмиває його юрисдикцію.

Для більш ефективного впровадження спеціалізованих антикорупційних судів Україні на наш погляд потрібно зробити наступні кроки:

1) відкликати поданий до Верховної Ради Президентом України проект Закону «Про Вищий антикорупційний суд» та внести новий, який відповідатиме висновкам Венеціанської комісії та позиції громадянського суспільства;

2) передбачити в новому проекті закону ключову роль міжнародних організацій та експертів в процесі добору суддів Вищого антикорупційного суду, надати їм можливість заблокувати призначення недоброчесних кандидатів на посаду судді;

3) встановити чітку юрисдикцію Вищого антикорупційного суду як суду першої інстанції щодо справ, підслідних НАБУ та САП;

4) встановити підвищені вимоги до кандидатів на посаду антикорупційного судді, проте ці критерії повинні бути такими, які реально втілити на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційний суд та неординарні рішення: що доручила Україні Венеціанська комісія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/7/7071977/>
2. Висновок Верховного Суду України на проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстраційний номер № 4734). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/acbcb171d8d0156fc2257fc600355241/\\$FILE/%D0%92%D0%98%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%9A_4734.PDF](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/acbcb171d8d0156fc2257fc600355241/$FILE/%D0%92%D0%98%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%9A_4734.PDF)
3. Закликаємо Президента відкликати законопроект про Антикорупційний суд і внести новий з урахуванням рекомендацій Венеціанської комісії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ti-ukraine.org/news/zaklykaiemo-prezydenta-vidklykaty-zakonoproekt-pro-antykoruptsiinyi-sud-i-vnesty-novyi-z-urakhuvanniam-rekomendatsii-venetsianskoi-komisii/>
4. Згідно з дослідженням ЕУ, керівникам не вдається ефективно формувати принципи ділової етики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ey.com/ua/uk/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-right-tone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey>
5. З майже 100 справ, переданих до суду, 34 залишаються без розгляду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nabu.gov.ua/novyny/z-mayzhe-100-sprav-peredanyh-do-sudu-34-zalyshayutsya-bez-rozglyadu>
6. Індекс корупції CPI-2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/>
7. Кожен третій українець готовий відмовитися платити хабар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ti-ukraine.org/publications/kozhen-tretij-ukrajinets-hotovyj-vidmovytysya-platyty-habar/>

8. Ліщишин І. Щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду / І. Ліщишин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shchodo-neobhidnosti-stvorennya-vishchogo-antikorupciynogo-sudu.html>
9. Осадча А. Вищий антикорупційний суд: варто чи ні? / А. Осадча. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vishchiy-antikorupciyniy-sud-varto-chi-ni.html>
10. Проект Закону України «Про антикорупційні суди» (реєстраційний номер 6011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61038
11. Проект Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (реєстраційний номер 7440). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63218
12. Проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів" (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів з розгляду корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень)» (реєстраційний номер 6529). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61934
13. Прокурори і корупціонери: річний зріз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nashigroshi.org/2016/09/01/prokurory-i-koruptsionery-richnyj-zriz/>
14. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 02.06.2016. № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
15. Слюсар А. Антикорупційний суд в Україні: передумови утворення та гарантії ефективності / А. Слюсар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ti-ukraine.org/news/2175/>

16. 2016-й: політичні підсумки – загальнонаціональне опитування.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://dif.org.ua/uploads/pdf/18588264095a057beaece177.10688895.pdf>
17. Venice Commission. Opinion No. 896 / 2017 on the Draft Law on Anticorruption Courts and on the Draft Law on Amendments to the Law on the Judicial System and the Status of Judges (concerning the introduction of mandatory specialisation of judges on the consideration of corruption and corruption-related offences) adopted by the Venice Commission at its 112th Plenary Session (Venice, 6-7 October 2017)). Retrieved from
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e)

АНОТАЦІЯ

У конкурсній роботі проаналізовано основні підстави до створення окремого спеціалізованого антикорупційного суду. Узагальнено досвід інших країн щодо створення антикорупційних судів, підібрана оптимальна модель такого суду для України. Надано рекомендації щодо структури антикорупційних судів, їх юрисдикції, порядку відбору до них суддів.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що Україні на нинішньому етапі її розвитку, аби подолати соціально-економічну кризу, забезпечити повноцінну захищеність прав, свобод та законних інтересів всіх громадян, якісну та всеохоплюючу боротьбу з корупцією, просто необхідно мати інституційно сильні та незалежні антикорупційні органи.

Метою конкурсної роботи є визначення необхідності та конституційності створення антикорупційних судів в Україні, аналіз законодавчих пропозицій, думок експертного середовища щодо компетенції, структури таких судів та порядку відбору до них суддів.

Завдання, що були поставлені для досягнення вказаної мети:

- проаналізувати нормативно-правові акти, законодавчі ініціативи, рекомендації міжнародних партнерів України які передбачають створення антикорупційних судів;
- розглянути досвід створення подібних судів в інших країнах, виділити основні тенденції та позитивні аспекти, які можуть бути використані в Україні;
- дослідити ефективність нині існуючої судової системи щодо розгляду справ про корупційні правопорушення серед найвищих посадових осіб держави.

Для проведення дослідження були використані наступні **методи**: логічний, історичний, статистичний, порівняльно-правового аналізу, всебічності.